

Den sydgrønlandske rendrift

Af Hans-Erik Rasmussen

Artiklen er skrevet på baggrund af deltagelse i rendriften i august måned 1990. En varm tak til renavlernes Ole Kristiansen og Stefan Magnusson for deres store gæstfrihed og tålmodighed under mit ophold som »renvogterlærling«. Desuden tak til turismekonsulent i Narsaq, Søren Thalund, for husly, hjælp og venskab. Arbejdet med den sydgrønlandske rendrift er en del af et to-årigt forskningsprojekt »Tamrenavl i Grønland. Driftsformer og kulturel identitet, 1952–1991« under Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd.

Alle fotos og kort: Forfatteren

1. Indledning

I den »gamle verden« (Sovjetunionen og Fenneoskandia), har der været drevet renavl gennem mange hundrede år. Driftsformerne var – og er til dels stadig – meget forskellige. Spændende lige fra ekstensiv drift af meget store dyrestande på flere tusinde dyr, til intensiv drift af små bestande på 50–100 dyr. De store bestande har ofte været drevet som »mono-afgrøde«, medens driften af de små bestande har været et element i en bredere kombinationsnæring, f.eks. i sammenhæng med fangst og fiskeri.

Uanset sådanne forskelle og variationer, er det kendetegnende for de forskellige etniske grupper i den »gamle verden«, at renavl er en *integreret* del af de pågældende folks kulturer. Renavl har altså ikke blot økonomisk betydning, men den er også vigtig for de enkelte folks identitet og selvopfattelse. Ja, i nyere tid har vi endog set flere tilfælde, hvor en *faldende* økonomisk betydning

følges af en *stigende* symbolsk og kulturel betydning.

Som en integreret del af et større kulturelt kompleks, adskiller renavl i den »gamle verden« sig klart fra renavl i den »nye verden«: Alaska, Canada og Grønland. Renavl blandt Inuit blev oprindeligt indført »udefra«, ofte på initiativ af europæere. Baggrunden var angiveligt svigtende fødetilgang, først og fremmest på grund af nedgange i vildrenbestandene. I alle tre lande blev der desuden ansat *samiske* renavlere til at forestå etableringen af driften. Renavl blev indført i Alaska i 1881–1902, i Canada i 1935, og i Grønland i 1952.

Renavl blev her indført i lokalsamfund, der kulturelt forstod – og stadig forstår – sig selv som samfund byggede på fangst, jagt og fiskeri. Denne manglende *kulturelle* forankring har blokeret for et større engagement blandt Inuit. Det har været svært at rekruttere arbejdskraft til renavl, og den igangværende

rendrift kommer ofte i konflikt med det omgivende lokalsamfund p.g.a. uenigheder om jagt- og fiskerirettigheder i rendriftsområderne.

Selv om der således er væsentlige kulturelle og sociale problemer omkring renavlen i den »nye verden«, er driften dog begunstiget af relativt favorable *øko-logiske* vilkår. Både i Alaska, Canada og Grønland udviklede renavlen sig snart til *kommerciel* drift med markedsafsætning for øje. I Alaska og Canada er driften nu hovedsageligt indrettet på *horn-produktion* til det asiatiske marked. I Grønland er driften derimod indrettet på *kød-produktion* til hjemmemarked og eksport til Danmark, men også med afsætning af biprodukter som skind og horn.

2. *Animalsk produktion*

Menneskets behov for føde – energibehovet – dækkes normalt med mindst muligt energitab v.h.a. planteføde. Generelt kan man sige, at hvis vi spiser dyret i stedet for de planter, som dyret lever af, så lever vi økologisk ineffektivt. Denne regel gælder imidlertid ikke i de *arktiske* områder. De arktiske økosystemer er meget specialiserede – og dermed også meget sårbare over for forstyrrelser. De giver som bekendt ikke grundlag for planteavl eller havebrug i større målestok.

Imidlertid kan drøvtyggerne noget, som mennesket ikke kan: de kan fordøje cellulose. Og dermed kan den specielt tilpassede drøvtygger, renen, udnytte floraen i den arktiske og subarktiske økozone, og omsætte den til kød. Og dermed til menneskeføde. Denne evne

kan udnyttes til mere målrettet kødproduktion.

I den animalske produktion griber mennesket ind i relationen mellem dyrebestand og foder. Og i nogle tilfælde – som vi f.eks. kender det fra dansk svine- og kvægavl – betyder indgrebet direkte kontrol med dyrenes reproduktion. Indgrebene kan være mere eller mindre vidtgående, men de tjener altid til at understøtte den animalske produktions egentlige målsætning: *maximal indtjening gennem optimal vækst i dyrebstanden*. Og dermed har vi også sagt, at et andet vigtigt karakteristikum ved den animalske produktion er, at den er kommerciel, beregnet på afsætning på et marked.

I den sydgrønlandske rendrift er der ikke tale om husdyrbrug eller egentlig tamdyrhold. F.eks. adskiller rendriften sig fra fåreavlen på en række vigtige områder. Renerne sættes ikke på stald om vinteren, der dyrkes og høstes ikke specielt vinterfoder, og der er ikke tale om gødskning af rendriftsarealerne. Rernes foderbehov dækkes gennem vandringer mellem sommer- og vinterområder, og dermed stiller rendriften også helt andre krav til *arealudnyttelse*, end f.eks. fåreavlen gør.

Som animalsk produktion har rendriften ingen egentlig konkurrence fra andre former for kødproduktion i samme økologiske områder – selv om dele af områderne nok kunne anvendes til sommergræsning i fåreavlen. Og på grund af de klimatiske forhold er der heller ingen alternative muligheder for jordbrugsmæssig udnyttelse af arealerne. Herved adskiller rendriften i Grønland sig fra kvæg-ranching og hjorte-farme i



Renavlerne Ole Kristiansen og Stefan Magnusson afsaver bukkehorn.

f. eks. Nordamerika, Argentina, Australien og New Zealand. Den adskiller sig også fra renavlens flere steder i Skandinavien og Finland, hvor denne avl konkurrerer med, eller skal indpasses i agerbrug og skovbrug.

Derimod kolliderer rendriften til tider med *jagt og fiskeri* i samme økologiske områder. Sådanne konflikter er især synlige på bestemte tidspunkter i rendriftens cyklus, hvor rensdyrenes træk-ruter passerer områder med f. eks. ør-redfiskeri eller rypejagt. Her er altså ikke tale om konkurrence fra anden form for kødproduktion, men om konfliktfyldt brug og udnyttelse af forskellige ressourcer på samme areal.

3. Rendriftsområdet

Den sydgrønlandske renavl drives som samdrift mellem to private ejere. Den



Inddrevne dyr i Marraq-deltaet.



Dyrene cirkulerer i arbejdskorralen.

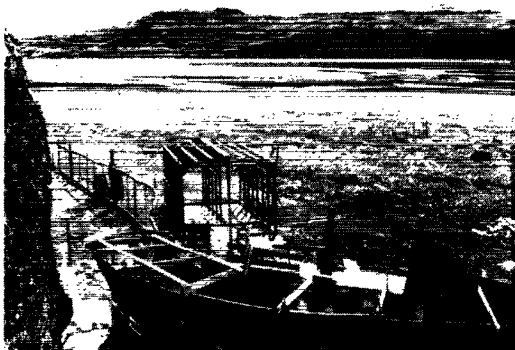
grønlandske renavler Ole Kristiansen fra Eqaluit etablerede sig i 1973 med 150 dyr fra Itinnera-driften i Godthåbsfjorden. Ole Kristiansen havde forud været renvogter i Itinnera gennem ca. 6 år, ligesom han havde været i rendriftslære i Kautokeino-distriktet i Nordnorge,

samt på rendriftsskole i Lødingen. Han er søn af fåreavler Abel Kristiansen og Hanne Rosing, Eqaluit.

Den anden ejer er islændingen Stefan Magnusson, der har arbejdet som assistent hos Ole Kristiansen i 1975, 1979-80 og 1983-85. Også han har været ren-



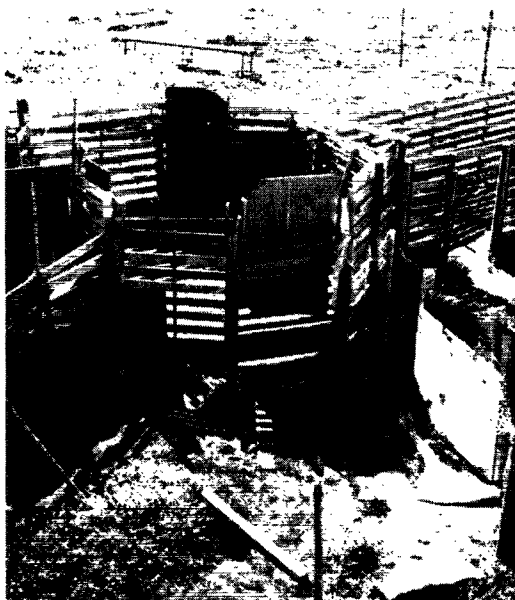
Renvogterhytten i Marraq-deltaet.



Sorteringsgang og feltslagteri. I baggrunden deltaet ved lavvande set mod sydvest.



Løbegang frem mod korridoren, beklædt med gamle trawlernet.



Silen med kalvelomme i forgrunden.

driftslærling og vogter i Kaotokeino-distriktet og Jotunheim-distriktet i Norge, ligesom han har været vogter og rendriftskonsulent i Alaska og Canada. I 1988 købte han sig ind i driften hos Ole Kristiansen, der ejer hovedparten af bestanden. Begge avlere har altså omfattende erfaring i rendrift.

Driftområdet er blevet justeret siden 1973, senest ved Qaqortoq kommunes arealtildeling i 1984. Vinterlandet er nu på ca. 1.000 km² netto (ca. 2.400 km² brutto), og sommerlandet er på ca. 400 km² netto (ca. 870 km² brutto). Vinterlandet dækkes stort set af områderne Alanngorsuaq, Ilorleq, Nunarsuit, Sarqamiut timaat og Kuutsiaq frem til Sermilik bræen. Sommerlandet dækkes i hovedsagen af Qaarsuarsuk og de tre halvøer omkring Kangerluatsiaq tasia. Hvad vi kunne kalde forårs- og efterårsland (kalvings- og brunstpladserne) ligger også i dette område. Kalvingspladsen ligger neden for isen, omkring Kuusuanngup tasia, og brunstpladsen ligger dels på nordsiden af Qaarsuarsuk og dels i området omkring Kangersuaq. Det totale rendriftsområde rækker altså fra Nordre Qipisaqu Bræ i vest til området omkring Marraq-deltaet ved Ikersuaq/Bredefjord i øst.

4. Græsningsområderne

Der er endnu ikke foretaget kortlægning og undersøgelse af vegetationssorternes kvalitet og udbredelse. Sådanne undersøgelser vil være af stor betydning for avlsplanlægningen.

I rendrift er det som regel *vintergræsningsområderne*, der er den kritiske faktor p.g.a. vegetationens ensidige karakter



Lasso og bukkehorn.

(kulhydratholdigt men æggehvide- og mineralfattigt lav), samt lavenes langsomme vækst. Ifølge de sydgrønlandske renavlernes egne oplysninger, kan vinterområdet bære en bestand på 2-3 dyr pr.

km². Dette svarer til ca. 3.000 dyr i hele vinterlandet.

Det er vanskeligt at sammenligne forholdet mellem dyrestand og græsningsareal fra det ene område til det andet. Dels kan der være forskel på biotopernes karakter, på de enkelte rensdyrflokkes græsningsadfærd, og på driftsmåderne, der f. eks. kan være mere eller mindre intensive. En særdeles ekstensivt drevet flok på St. Matthew Island ved Alaska brød sammen med 17,5 rensdyr pr. km² (Klein 1968). En intensiv drift ved Karesuando i Nordsverige kunne fungere med 20 dyr pr. km² lavareal (SOU 1966:12). Derimod vil mere end 2 dyr pr. km² i Jotunheim-området i Syd Norge resultere i overgræsning.

Så er det lidt lettere at opstille nogle mindstekrav til græsningsområdernes *ernæringskvalitet*, selv om eksperterne ikke er helt enige. Energimængden udregnes sædvanligvis i enten Foderenheder (FE) eller Megakalorier (Mcal), selv om de to typer strengt taget ikke angiver helt samme energienhed. I det følgende

Tabel 1. Rensdyrets omtrentlige ernæringsbehov til vedligeholdelse og vækst, angivet i Megajoule (MJ) og Foderenheder (FE):

	Sommergræsning		Vintergræsning	
	Simle	Buk	Simle	Buk
Dagsbehov til vedligeholdelse (MJ)	14,7-17,6	19,3-23,5	19,3-23,5	23,5-28,0
Dagsbehov til vækst (MJ)	11,7-14,7	17,6-20,5		
Totalt dagsbehov	26,4-32,3	36,9-44,0	19,3-23,5	23,5-28,0
Dagsbehov til vedligeholdelse (FE)	0,9-1,0	1,2-1,4	1,2-1,4	1,4-1,7
Dagsbehov til vækst (FE)	0,7-0,9	1,0-1,2		
Totalt dagsbehov	1,6-1,9	2,2-2,6	1,2-1,4	1,4-1,7

Kilde: Omregnet på baggrund af »Økonomisk renskötsel«, 1966:73. (Omregningsfaktor: 1 Mcal = 0,25 FE; 1 Mcal = 4,19 MJ). (Se også Villmo 1979:10).



Strier (»beklædning») sættes op i arbejdskorralen.



Der koges rensdyrsuppe.



Vinterstationen i Isortoq under opbygning.

har jeg omregnet de forskellige kilders oplysninger til henholdsvis FE og Megajoule (MJ), for på samme måde at gøre dem så sammenlignelige som muligt.

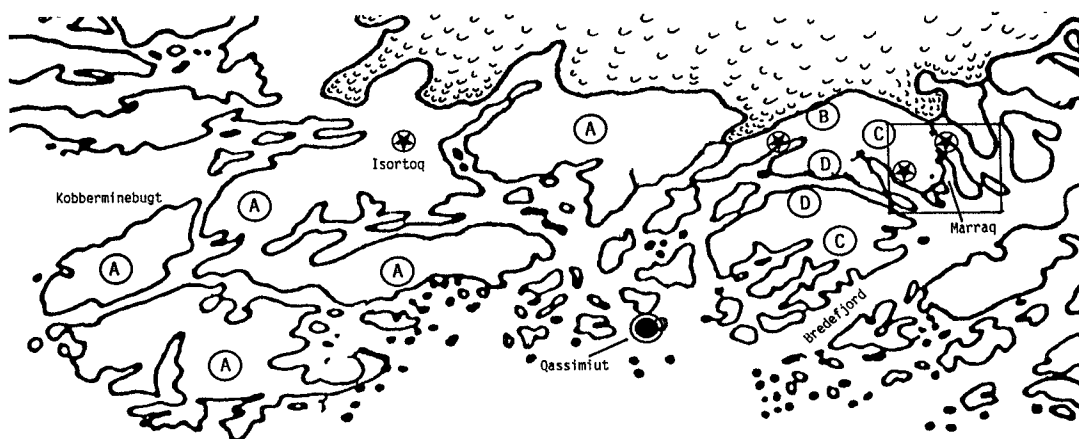
Ernæringsbehovet er udregnet for en gennemsnits-simle på 70 kg og en gennemsnits-buk på 90 kg levende vægt. Desuden er der ikke regnet med vækst i vinterperioden p.g.a. foderremnernes ensidige kvalitet. Dette sidste er diskutabelt, bl.a. fordi drægtige simlers fostre skal udvikles, og vinterperioden omfatter desuden også kalvningen. Alligevel kan tallene give en rettesnor.

Hvis man i stedet for et gennemsnits-dyr udregner ernæringsbehovet pr. 100 kg levende vægt, får vi flg. for vintergræsningen: ca. 27-ca. 40MJ dagsbehov til vedligeholdelse. Dette svarer nogenlunde til en anden kildes oplysning

ger, omregnet til MJ: ca. 25-42 MJ (Skjenneberg & Slagsvold 1968:108).

Lad os dernæst se på *foderværdien* i vinterområdet. Foderværdien af 1 kg fugtigt lav er ca. 0,25 FE (Skjenneberg 1965:41). De sydgrønlandske renavlere regner med, at der i vinterområdet er ca. 400 kg lav pr. hektar. Det giver en foderværdi pr./ha i Sydgrønland, som måske ligger en del højere, end den gennemsnitlige værdi for f.eks. de svenske vinterområder (»Ekonomisk renskötsel«, 1966:79; se også SOU 1966:80).

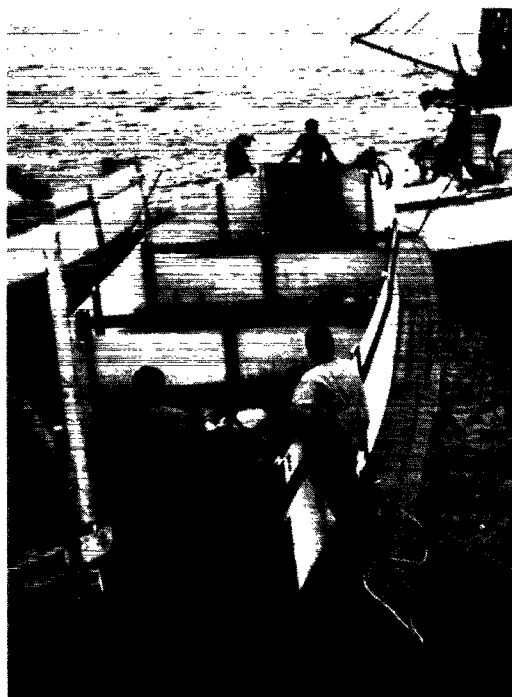
Med et nettoareal på 1.000 km² får vi således 40.000.000 kg lav. Hvis lavets foderværdi og rensdyrets ernæringsbehov til vedligeholdelse sammenholdes, har simlen brug for ca. 5 kg og bukken for ca. 6 kg lav dagligt. Ifølge den årscyklus, der er rekonstrueret sammen med



Kort 1:
Oversigtskort over Ikersuaq-Qipisaqqu Driften, 1990.

- (A) : vinterland
- (B) : kalvingsplads
- (C) : sommerland
- (D) : brunstplads
- (X) : revogterhytte

renavlerne, varer opholdet i vinterlandet ca. 100 dage (fra medio februar til medio maj). Hvis vi ser bort fra den demografiske sammensætning af vinterbestanden (antal simler, bukke og kalve), og i stedet regner med yderpunkterne i ernæringsbehovet fra 1,25 til 2,50 FE dagligt, vil vinterlandet i en 100 dages periode være totalt afgræsset med en bestand på 40.000 til 80.000 dyr. En sådan overgræsning ville naturligvis være katastrofal, og en bestand på denne størrelse er derfor helt urealistisk. I bedste fald kan et helt nedgræsset lavområde først gendannes i løbet af en 30-40 års periode. Man regner derfor med, at man ikke kan bruge mere end 10% af vegetationen pr. år (Skjenneberg & Slagsvold 1968:106). Det vil sige, at det sydgrønlandske vinterområde i følge sådanne overslag vil kunne bære en be-



Dyrene fordeles i prammene, inden de sejles til slagteriet i Narsaq.

stand på 4.000–8.000 dyr – altså mellem 4 og 8 dyr/km². Og dette bygger vel at mærke på den noget tvivlsomme forudsætning, at lavene er ligelig fordelt over hele det 1.000 km² store område, samt at de er lige let tilgængelige. Dette kan så sammenholdes med renavlernes egne oplysninger om, at området maksimalt kan bære 3 dyr/km². Efter slagtingerne i august/september 1990 skønnes bestanden at være på godt 2.000 dyr vinteren 1990/91.

Dette er meget grove beregninger, og de understreger blot behovet for detaljerede undersøgelser af vegetationssorternes udbredelse. Desuden er der behov for undersøgelser af, hvor godt og hvor hurtigt vinterområdet laver gendannes efter græsning.

5. Rensdyrbestandens størrelse og sammensætning

Det er altså de økologiske forhold, der bestemmer bestandens maksimale størrelse – i det sydgrønlandske tilfælde formentlig mellem 4 og 8 dyr/km² i vinterområdet. Hvis maximum overskrides, medfører det overgræsning og dårlig fodertilstand hos dyrene. Hvis man kommer under minimum, medfører det dårlig og uøkonomisk udnyttelse af naturressourcer og produktionsapparat. Et eller andet sted mellem maksimum og minimum ligger den *optimale* bestandsstørrelse. Der er flere faktorer, der bestemmer størrelse og sammensætning af denne bestand.

En grundlæggende faktor er naturligvis valget af *driftsmæssige* midler til at opnå målsætningen om maximal indtjening. Driften kan således indrettes en-

ten på *horn*-produktion eller på *kød*-produktion.

Ved hornproduktionen er det *bukke*ne, der giver det største afkast. Bukkene drives sammen og afhornes i slutningen af juni måned, medens hornene endnu er omgivet af det blodfyldte »fløjels-lag« (»basthorn«). Hele hornproduktionen afsættes på det asiatiske marked (Japan, Singapore, Korea, Hong Kong og Thailand), hvor det bl. a. anvendes som potensfremmende middel. En bestand, der er indrettet på hornproduktion indeholder ca. 50% bukke. En sådan bestandssammensætning belaster vintergræsningen hårdt, og stiller derfor store krav til styring af forholdet mellem bestandsstørrelse og areal.

Hornproduktionen udelukker naturligvis ikke, at der også slagtes i mindre målestok i efterårs/vinter-perioden. Men i så fald skal udvalgte dele af bestanden drives sammen først, og vi får således to samlinger i løbet af året. Og samlingerne kræver ekstra mandskab.

På grund af verdensmarkedspriserne har hornproduktionen i Alaska været økonomisk fordelagtig – set i sammenligning med priserne for indhandling af kød. Men dels har rendriften i Alaska problemer med sygdomme i dyrene, hvilket vanskeliggør afsætning af kødet til et større marked – og dels er hornproduktionen helt afhængig af eksport- og afsætningspriserne. Produktionen af rensdyrhorn skal konkurrere med den omfattende produktion af dyrehorn i f. eks. Sovjetunionen, Kina og New Zealand.

Som tidligere nævnt er den grønlandske rendrift derimod indrettet på kød-

produktion. Det gælder både Itinnera-driften og den sydgrønlandske drift.

Når det gælder maximalt kød-afkast, kan man anvende to forskellige principper for bestands sammensætning. Den ene følger af *kastratslagtning*, den anden af *kalveslagtning*.

Kastrering af 2–3 årige bukke var tidligere et almindeligt princip i samisk rensdyravl. Kastraten er lettere at tæmme, og derfor var den velegnet som føre-, træk- og lastren. Desuden skulle kastratens kød være fastere og mere velsmagende. Da kastraten jo ikke skal bruge energi på brunst, fortsætter den med at æde og tage på i vægt efteråret igennem. Man kunne på denne måde skaffe sig en »kød-reserve«, der kunne bruges, efter at de andre bukke var uspiselige p.g.a. brunst, eller afmagrede.

Dette forhold kan udnyttes i kommerciel kødproduktion på en måde, der minder lidt om opdræt af »fede-stude«. Bestanden får derved en relativ høj andel af bukke/stude, der så slagtes i 4–6 års alderen. I en situation, hvor man vil begrænse væksten i bestanden, kan man øge andelen af kastrater. Ulempen er dog, at også kastraterne belaster vintergræsningsområdet.

Denne »overførsel« af traditionel samisk driftsteknik til kommerciel animalsk produktion var almindeligt princip i rendriften i Alaska, inden overgangen til hornproduktion (Stern 1980: 335+356), samt i Itinnera-driften i Grønland indtil 1974 (Lassen og Aastrup 1981:14).

Kalveslagtingerne drager fordel af den biologiske omstændighed, at dyrenes tilvækst er hurtigere i de unge år. Derfor

skal man først og fremmest producere og slagte kalve. Kalvene belaster ikke sommergræsningen så hårdt som voksne dyr, ligesom kalveslagtningen skåner det kritiske vinterområde. Ved en given indhandlingspris er det altså mere lønsomt at indhandle f.eks. 2 kalve a 20 kg, end 1 voksent dyr på 40 kg. Derved får man en bestand, der er sammensat af så mange »produktive« simler som muligt, medens antallet af bukke holdes på et minimum. Bukkene skal kun anvendes til avl. Som tommelfingerregel er forholdet 1 buk til ca. 20 simler et godt udgangspunkt. Bestanden i vinterområdet bliver altså en slags basisbestand, medens bestanden i sommerområdet skal bestå af så mange kalve og ungdyr som muligt m. h. p. slagtning.

Fra den offentlige svenske rendrifts-administrations side, har man længe argumenteret for kalveslagtninger som den økonomisk mest fordelagtige løsning (»Økonomisk renskötsel« 1966: 142 ff; SOU 1968:125).

Men det er ikke alle, der betragter kalveslagtning som den mest rationelle metode – især ikke, hvis der er tilstrækkelig græsningskapacitet i vinterområdet. Og netop i Sverige, med de stadig mere begrænsede græsningsområder, vil kalveslagtning hos een renejer blot overlade mere græsningskapacitet til andre konkurrerende renejere (Beach 1983:14).

Den sydgrønlandske renavl er *organiseret* på en helt anden måde end den samiske i Sverige. Den private samdrift udnytter græsningsarealerne i fællesskab uden indbyrdes konkurrence. Og derfor er ejermærkning af dyrene iøvrigt heller

RENDRIFTSCYKLUS:
IKERSUAQ - QIPISAGGU DRIFTEN, 1990.

Optegnet af Hans-Erik Rasmussen, Isortoq august 1990.
Informant: renavler Stefan Magnusson.

I. Kæddedyrets biologiske cyklus (Sydgrenland).	JAN	FEBR	MAR	APR	MAJ	JUNI	JULI	AUG	SEPT	OKT	NOV	DEC
Brunst												
Parring												
Bukke haster opsætn												
Hømmærkalve haster opsætn												
Goldsmiler haster opsætn												
Kalving												
Drægtige smiler haster opsætn												
Bukkene fejrer (fra ca. 20. august til brunst)												
II. Rendriftens cyklus.												
Træk mod vinterlandet												
Flytning til primære vintergræsning												
Jagt (fortrinsvis rype): subsistence												
Feltlagning af strøen; bevogtning												
Produktion af tæret renked: subsistence												
Vinterturisme, "safari"												
Isfiske: subsistence												
Isfangst af sæl												
Kantbevogtning og orientering; dyrene spredte over 10-20 km ²												
Flytning til sommerland												
Kalvingsstid												
Patruljering af kalve- og smileflokk												
Bukke går til bukkepladsen												
Opfyldning; service på snescooter m.v.												
Transport af hegn og materialer ind i land												
Opsætning af hegn; snedkerarbejder; anlægsarbejder												
Gennemgang og evt. reparation af inddrivningsfaciliteter												
Inddrivning til slagtning; frasoortering af kalve; afsævnning af søkn; evt. kastning												
Slagtning												
Jagt og fototurisme												
Brædfangst: subsistence; berplukning: subsistence												
Transport af brændstof												

ikke aktuel. Desuden er rendriften ikke belastet af statslige eller kommunale indgreb i form af anlægsarbejder osv. Efter en analyse af græsningsarealernes kvalitet m.v., skulle der således nok være driftsteknisk grundlag for en bestands sammensætning baseret på kalveslagtn. Der skal dog stadig være »luft« mellem den optimale og den maximale bestandsstørrelse. Problemer med inddrivningen eet år, eller f.eks. utilfredsstillende indhandlingspriser nødvendiggør, at man kan bevare en vis fleksibilitet v.h.a. en sådan »buffer«.

I tillæg til kalveslagtninger kan andre såkaldte »rationelle« produktionsprincipper som selektiv avl og rotation mellem græsningsarealerne overvejes. Sådanne produktionsprincipper indebærer en høj grad af kontakt og kontrol med bestanden, og står således umiddelbart i modstrid med de nuværende mere ekstensive og arbejdskraftbesparende avlsmetoder.

6. Årscyklus og arbejdskraftbehov

Rendriftens cyklus afspejler dens overvejende ekstensive karakter, og det er

Tabel 2. Arbejdskraftforbrug i kødproduktionen:

Direkte	Afledet
1) Fast: 2 (selvejere)	1) Transport: a) klargøring af pramme: 2 b) sejlads: 3
2) Sæson: ca. 12 (»rendrifts- medhjælpere«)	2) Slakteri: a) slagteriarbejdere: ca. 35 b) dyrlæge: 1

vigtigt at lægge mærke til, at den også giver plads til forskellige former for subsistensproduktion.

Arbejdskraftbehovet er meget svingende og sæsonbestemt. Der er dels tale om beskæftigede i den direkte produktion, og dels om en afledet beskæftigelse i transport og slagteri.

Sæsonarbejdernes antal svinger mellem ganske få til ca. 12 personer i løbet af en periode på ca. 7 uger, fra midten af juli til begyndelsen af september måned. Medhjælperne er beskæftiget med op-sætning og reparation af hegnssystemerne, anlægsarbejder, samt selve inddrivningen af dyrene til slagting. Antallet af medhjælpere varierer iøvrigt fra år til år. Størst behov for arbejdskraft er der i de små 2 uger, hvor inddrivningen finder sted. Der blev i 1990 slagtet 826 dyr (686 bukke, ca. 10 kalve, resten simler). Transporten med to pramme ad gangen (a 70 dyr pr. pram), samt slagtingen gav beskæftigelse i ca. 1 uge til ca. 40 personer uden for den direkte rendrift.

Slagteudtaget var på 30.467 kg. Hvis vi regner med, at såvel den direkte som den afledende beskæftigelse er en nødvendig del af produktionen indebærer det, at hver person har produceret 564,20 kg kød. Hvis vi derimod frareg-

ner transport og slagting, betyder det, at hver person i den direkte drift har produceret 2.176,20 kg. Det må imidlertid understreges, af forudsat tilstrækkelig kontrol fra avlernes side er slagteudtaget *selektivt*. Der kunne altså principielt være bragt enten færre eller flere dyr til slagting, og den omtalte »produktion« pr. mand er derfor ikke noget mål for den sydgrønlandske rendrifts afkast eller lønsomhed.

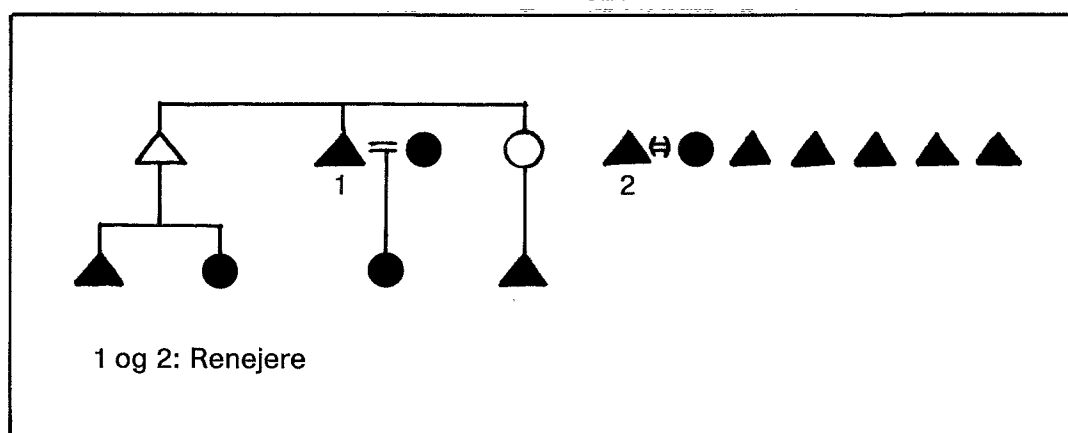
Driftsgruppens sammensætning og struktur er flydende, og varierer i forhold til arbejdsopgaver og i forhold til bestandens sammensætning. På tidspunkter i den mest intensive periode ser gruppens struktur f.eks. således ud (se skema næste side).

I den ekstensive periode (kantbevogtning, indfangning af strøren m.v.) er arbejdskraftbehovet så lavt som ca. 1 mand pr. 1000 dyr. Disse funktioner (der kræver rendriftserfaring) kan i princippet klares af de to renejere selv.

Jo mere specialiseret en bedrift er, jo mere sårbar er den overfor udsving i økonomien eller i dyrebestanden. Man kan se af den sydgrønlandske rendrifts årscyklus, at der her er tale om en ret *alsidig* driftsform, med kombinationer af subsistensproduktion og muligheder for anden form for pengeindtægt. Det er desuden en god ide med et *fleksibelt* produktionsapparat (skibe, snescoutere, bygninger, osv.). Produktionsapparatet bør kunne anvendes til flere produktionsgrene og arbejdsoperationer.

7. Driftsanlæg og inddrivning til slagting

Rendriftens arealplacering er bundet til råvarerne og de eksisterende naturfor-



Selv om driftsgruppen bl. a. er bygget op på den grønlandske ejers slægtskabsmæssige netværk, er driften *ikke* familiebaseret. Både ejere og sæsonarbejdere har fast bopæl uden for selve rendriftsområdet. Inddragelsen af den sæsonbestemte arbejdskraft forudsætter, at der er ledig arbejdskraft i Narsaq-området.

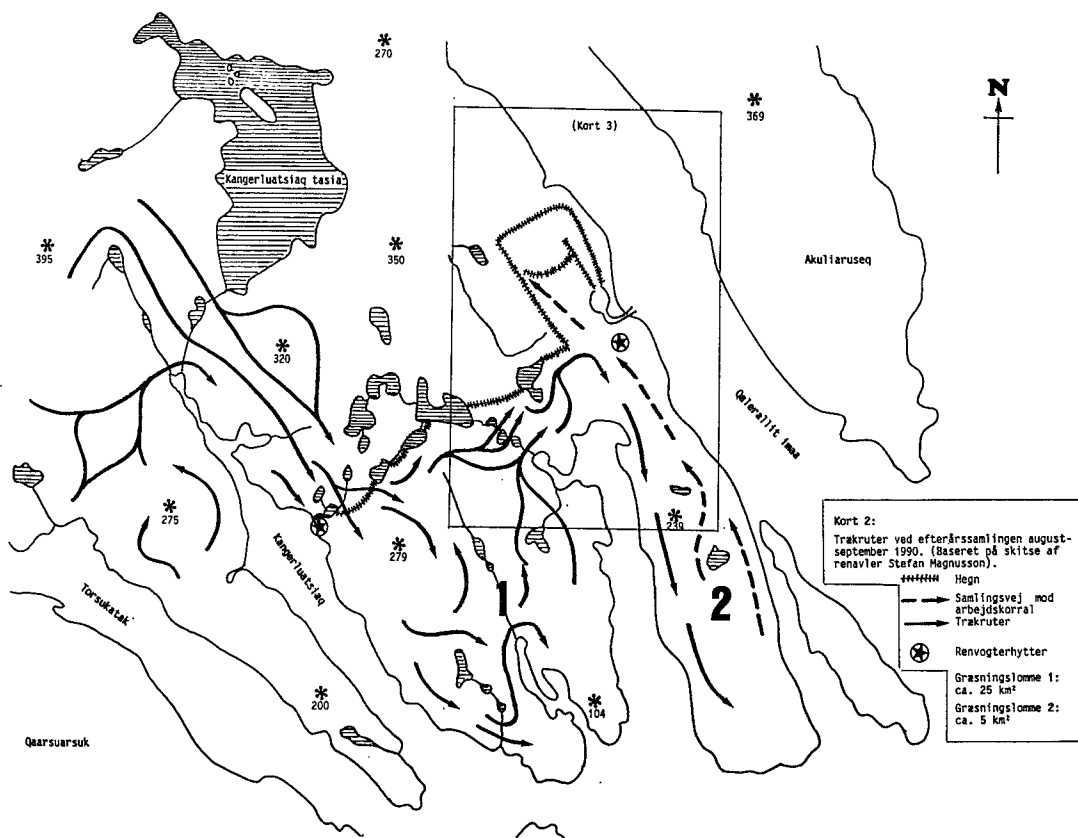
hold. Derfor har det ikke været muligt at vælge driftens geografiske placering ud fra hensynet til minimering af transportomkostninger til forarbejdning og marked. Transportens problemer med vejr og vind, og transporttiden til forarbejdnings- og distributionsanlæggene (KTU-fabrikken i Narsaq og KNI-butikkerne) er faktorer i produktionen, der ligger uden for renavlernes direkte kontrol.

Den sydgrønlandske rendrifts topografi er ganske speciel, set i sammenligning med langt de fleste rendriftsarealer i verden. Det samlede bruttoareal på ca. 2.300 km² dækker over et utal af øer, halvøer, skærgårde, fjorde og vige. Det betyder, at det mest almindelige transportmiddel rundt i rendriftsdistriktet er *båd*. (I vinterperioden klares en del af transporten med snescooter). Al forsyning af varer og materialer skal ske med skib, og al kontakt med de nærmest beboede steder (Narsaq og Qassimiut) fo-

regår pr. båd. Det siger sig selv, at vejr og klima – herunder et gennemsnitligt tidevand på ca. 5 meter – under disse omstændigheder får meget stort indflydelse på hele driftens forløb.

Rendriftsdistriktet er karakteriseret ved talrige fjeldpartier på mellem 200 m og 400 meters højde – ind i mellem med ret stejle bratninger. Disse naturskabte forhold kan udnyttes ved dyrenes forårs- og efterårstræk, ved opsætning af spærrehegn osv.

Dyrene drives fra sommerlandet til området syd for Kangerluatsiaq tasia. De to halvøer fungerer som græsningslommer undervejs til arbejdsorrallen. I juli/august sættes spærrehegn over fjeldet og mellem søerne frem til Marraqdeltaet. Dyrene drives ind i lomme 1 gennem området ved vogterhytten ved Kangerluatsiaq, og området spærres derefter af. Græsningslomme 1 er på ca. 25 km². Fra dette øjeblik, og indtil sidste hold dyr er fremme ved slagteriet i Nar-



saq, arbejdes der nærmest i døgndrift. Fra nu er der ingen vej tilbage. I 1990 skulle der drives ca. 1.000 dyr til slagtning. Nu gælder det om at få det komplicerede samspil mellem mennesker, dyr, terræn, vejr og vind til at fungere. Undervejs vil der være en række forhindringer og kritiske momenter, der skal overvindes. Selv uden forstyrrelser kræver samlingen af dyrene både intimt kendskab til terrænforholdene og stor dyrepsykologisk sans hos renejerne. Mange af dyrene har aldrig gået i hegn før, og p.g.a. den ekstensive driftsform opfører dyrene sig faktisk som *vildrener*.

Under samlingen i selve lomme 1 på vej til græsningslomme 2 passeres en ørredelv, der benyttes flittigt af folk inde

fra Narsaq-området. Hvis dyrene bliver skræmte på dette tidspunkt, kan det sætte inddrivningsarbejdet halve eller hele døgn tilbage.

Netop her er en af de situationer, der skaber konflikt mellem rendriften og den øvrige befolknings brug af naturressourcerne. Og det er nemlig ikke ligegyldigt, på hvilket tidspunkt af døgnet de 1.000 dyr når frem til græsningslomme 2.

Gennem en kløft ledes dyrene fra lomme 1 ned i det sandede Marraq-delta (pil nr. 1). Dette skal ske, medens der er *lavvande*. Det permanente bufferhegn skal være eftersat og i orden, og de tilbageværende folk i deltaet skal holde sig skjult for ikke at skræmme dyrene. Når

dyrene er nede i deltaet, lukkes det flytbare hegn. Også dette (nedgravning af hegnspæle og opsætning af hegn) skal ske, inden højvandet oversvømmer denne del af deltaet.

Deltaet består af sand og rullesten. Det indeholder så godt som ingen græsningsmuligheder, og de 1.000 dyr drives derfor op gennem en kløft til græsningslomme 2 (pil nr. 2). Lomme 2 er på ca. 5 km², og selv om her er græs og vand, er det dog begrænset, hvor længe dyrene kan opholde sig her. Men så længe der er græs nok, bliver flokken her af sig selv, og går ikke ned i deltaet.

Dyrene skal transporteres til slagteriet i Narsaq i pramme. Det er de samme pramme, der benyttes af fåreholderne – blot er de her forsynet med ekstra høje skodder for at forhindre, at renerne springer ud. Der sejles med to pramme, og hver pram kan rumme ca. 70 dyr. Det er denne transportkapacitet, der afgør hvor mange dyr, der nu skal udskilles ad gangen fra græsningslomme 2 – nemlig ca. 200.

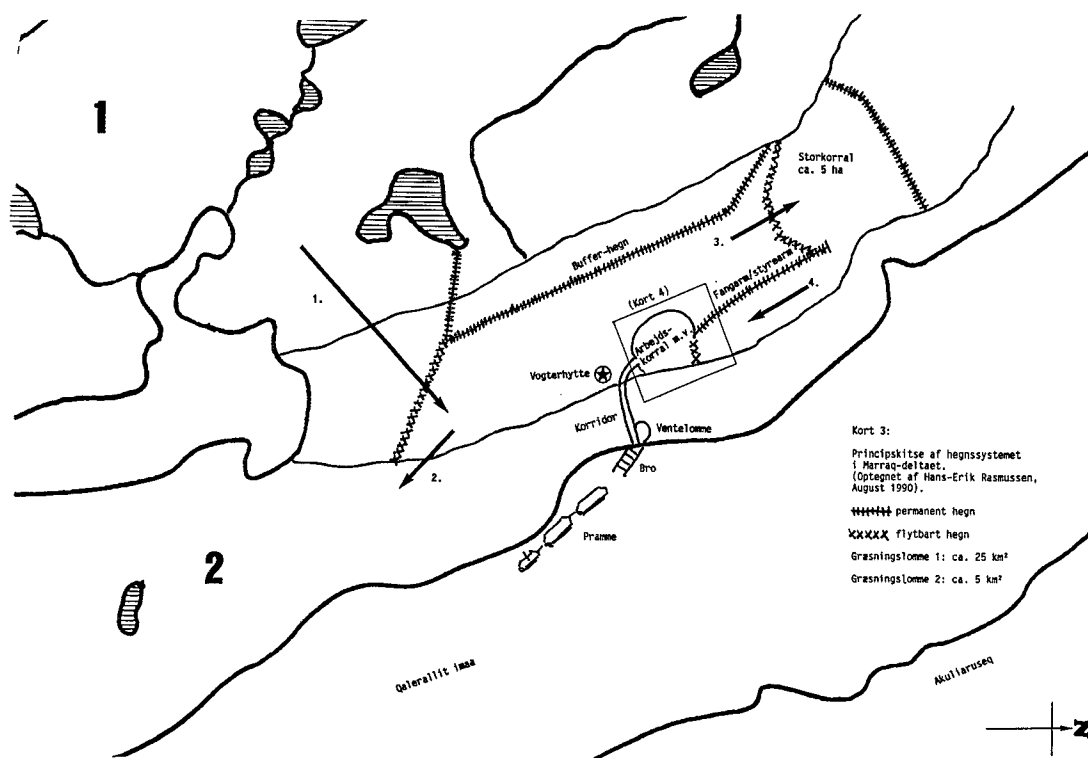
Udskilningen af en mindre flok fra en større kræver rendriftserfaring, men ikke nødvendigvis nogen stor arbejdsstyrke. 3–4 mand kan klare det. De 200 dyr drives nu ned gennem deltaet til storkorrallen, og hegnet lukkes (pil nr. 3). Storkorrallen indeholder ingen føde, og kun meget lidt vand. Her kan dyrene ikke gå ret længe uden at tabe i vægt og forringe kødkvaliteten. Derfor kan udskilningen i græsningslomme 2 og den videre proces ikke sættes i gang, før prammene ligger klar på den anden side af fjeldryggen. Efter lukningen af hegnet til storkorrallen, stiller alle tilste-

deværende (incl. familie, venner, besøgende) sig op på en lang række inde i korrallen. Mellem sig holder de meterlange hessianstykker, og dyrene presses nu langsomt og roligt ned mod bunden af korrallen og ind på den anden side af styrearmen (pil nr. 4).

Når de 200 dyr er »presset« ind i arbejds-korrallen, lukkes hegnet ud til storkorrallen (pil nr. 1). Arbejds-korrallen er ca. 26 m bred. Flokken begynder nu at cirkulere på den måde, der er karakteristisk for stressede rensdyr. Med bukkene i centrum og kalvene yderst løber dyrene rundt. Hvis denne adfærd står på i længere tid, forringes kødkvaliteten. Dette har været problemet i den traditionelle samiske driftsmåde, hvor udskillelsen af dyrene til forskellige ejerbåse skete med lasso fra den cirkulerende flok.

Med introduktionen af *silen* (en »sorteringslomme«) bliver dyrene mindre stressede. Silen blev udviklet i det norske syd-samiske område, og spredte sig snart til den svenske side af grænsen – og altså nu også til Sydgrønland. Dyrenes cirkulation kan måske også bremses noget, hvis man går bort fra den traditionelle runde korralform, og i stedet anvender nærmest rektangulære korraler med »skrå« hjørner.

Ca. 20 dyr udskilles nu fra flokken på 200 (pil nr. 2). Fra silen sendes et dyr ad gangen gennem sorteringsgangen. Sorteringsgangen har lukkede sider, således at dyrene ikke har noget udsyn. Desuden er gangen buet således, at man ikke kan se fra den ene ende til den anden. Det gælder på alle områder m. h. t. sorteringsgange, løbegange, osv., at dyrene



vil forsøge at vende om, hvis de kan se slutningen af gangen.

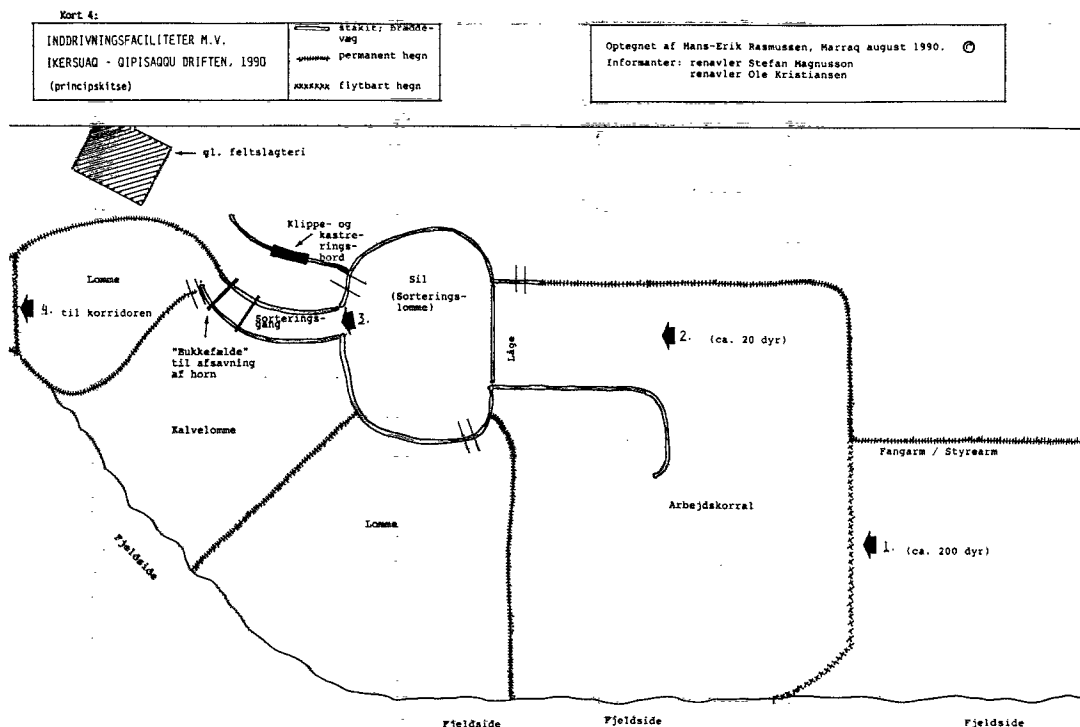
For enden af sorteringsgangen er anbragt en »bukkefælde«. Fælden består af et tværgående bræt, der er sat i en sådan højde, at bukkene ikke kan komme forbi, men støder brættet mod hornene. To mand kan så fastholde bukken, mens hornene saves af. Simlerne, der er lavere og har mindre horn, kan løbe under brættet og ud i næste lomme. De kalve, der ikke skal slagtes, sendes fra sorteringsgangen ind i »kalvelommen«. Når et passende antal dyr er samlet i lommen, sendes de op gennem korridoren ned til prammene (pil nr. 4).

Korridoren har form af en smal slugt, der fører op over fjeldet og ned til udskibningsbroen ved Qalerallit imaa. Den er forsynet med hegn og plader for

at forhindre, at dyrene bryder ud. For enden af korridoren er der desuden lavet en mindre ventelomme. Broen fra klipperne og ned til prammene er også lavet til formålet.

Alt materiale (hegnspæle, hegn, jernrør, værktøj, søm og skruer, mad, benzindunke, gasflasker osv., osv.) skal bæres på ryggen enten op over fjeldet langs med korridoren, eller på ryggen fra et opankringssted og op gennem deltaet.

Dyrene sendes nu ned i prammene, der er forsynet med båse. Når først de er nået så langt, forholder de sig roligt. Afhængig af vejr og vind tager sejlturen til Narsaq ca. 4 timer gennem de isfyldte fjorde. Der er ingen græsningsmuligheder ved Fabriken i Narsaq, så dyrene skal afskibes direkte fra prammene, gen-



nem en særlig løbegang fra strandkan-
ten og ind i slagteriet.

8. Kulturel bæredygtighed

Rendriftens erhvervsmuligheder er af-
hængig af, at driften er *økonomisk* såvel
som *kulturel* bæredygtig. Som tidligere
nævnt, er renavl et nyt erhverv i Grøn-
land, og erhvervets sociale og økono-
miske integrering i samfundet er afhæn-
gig af, at denne form for animalsk
produktion accepteres i et lokalsam-
fund, der traditionelt sætter jagt, fangst
og fiskeri højt. Hvis rendriften ikke får
denne kulturelle accept, vil det skabe
konflikter med andre former for areal-
udnyttelse, og det vil være vanskeligt at
rekruttere lærlinge til erhvervet.

Den kulturelle bæredygtighed vil

bl. a. være afhængig af, om lokalsamfun-
det kan se, at det »får noget igen« fra
rendriften. Gennem markedet sker der
en vis *fordeling* af resultaterne af den ani-
malske produktion. Denne »fordeling«
– altså salget af fersk og frossent kød i
butikkerne – er både samfundsøkon-
omisk og ernæringsmæssigt vigtig. Og
netop dette salg medvirker til en vis so-
cial accept og integration i lokalsamfun-
det. I tilfælde med f.eks. hornproduk-
tion til eksport *undrages* samfundet deri-
mod produktionsresultaterne, og lokal-
samfundet mærker kun rendriften i
form af renavlernes almindelige efter-
spørgsel på forbrugsvarer.

Der bør være en klar samfundsmæs-
sig interesse i produktionsformer, der
medvirker til den grønlandske selvfor-

syning med fødevarer, og som desuden skaber en vis beskæftigelse. Denne overordnede interesse kan varetages gennem politiske og økonomiske støtteordninger fra samfundets side. Som forretning er den kommercielle rendrift interesseret i at holde omkostningerne nede, for derved at sikre maximal indtjening. Heri ligger der en tilskyndelse til at holde forbruget af arbejdskraft så langt nede som muligt, til en stigende mekanisering, og måske også på længere sigt til alternative slagte- og afsætningsmetoder. Herved *modarbejder* rendriften sin egen kulturelle bæredygtighed. Denne situation kan måske undgås, hvis samfundet bl. a. gennem sin prispolitik gør det attraktivt for rendriften at vedblive at benytte det mellemlid af »grossister«, som slagterier og fabrikker i virkeligheden udgør.

I et vist omfang konkurrerer rendriften med *vildrenjagten* om hjemmemarkedet. Der findes ingen pålidelige eller fuldstændige fangststatistikker for vildren, men den samlede beskatning af vildrenbestanden ligger antageligt på mellem 5 og 10.000 dyr årligt. Det er nok ikke forkert at anslå, at der i 1990 blev skudt ca. 10.000 vildrener, hvilket svarer til en samlet slagtevægt på ca. 400 t kød. Heraf vides de 28 t at være afsat til firmaer og selskaber i Maniitsoq og Sisimiut. Enkelte mindre partier er desuden solgt til forskellige institutioner, samt på bræddet i byerne fra Paamiut og nordpå. Resten – og absolut hovedparten – er altså gået til privat forbrug.

Det samlede indhandlede slagteudtag fra de 2 rendriftsområder var i 1990 på 73 tons kød. Heraf aftog detailhandelen

i Sydgrønland 33 t, medens der endnu i maj 1991 lå 40 t på restlager i Narsaq. Disse 40 t må nødvendigvis exporteres, også selv om det ikke bliver til fordelagtige priser. Herudover er der et mindre privat salg fra rendriftsområderne. Andelsforeningen Kapisilinni Tuttuutillat solgte skønsmæssigt 1,5 t kød til institutioner og enkeltpersoner i 1990.

Det ser altså ud til, at de fleste private kummefrysere op langs vestkysten bogstaveligt er fyldt op med vildrenkød, og rendriften har således tilsyneladende et *afsetningsproblem*. Der er flere mulige »tekniske« løsninger på dette problem, bl. a. afhængigt af, om man koncentrerer sig om hjemmemarked eller exportmarked. Om man griber ind i denne situation fra samfundets side, og måden hvorpå man evt. griber ind med reguleringer og støtteordninger, vil klart signalere hvorledes rendriften *kulturelt* prioriteres i forhold til vildrenjagten.

Litteratur

- Beach, Hugh, 1983. A Swedish Dilemma: Saami Rights and the Welfare State. Production et Société, No. 12. Paris
- Ekonomisk Renskötsel, 1966. En kursbok. Borås
- Klein, D. R., 1968. The introduction, increase, and crash of Reindeer on St. Matthew Island. Journal of Wildlife Management 32 (2): 350–367.
- Lassen, Poul og Peter Aastrup, 1981 Undersøgelser over tamrenbestanden (Rangifer tarandus tarandus L.) ved Itivnera, Vestgrønland. Danske Vildtundersøgelser, Hefte 35. Kalø.
- Skjenneberg, S., 1965. Rein og reindrift. Lesjaskog.
- Skjenneberg, S. og L. Slagsvold, 1968. Reindriften og dens naturgrundlag. Oslo
- SOU, 1966. Renbetesmarkerna. Statens Offentliga Utredningar 1966:12. Stockholm.
- Stern, Richard O., 1980. »I used to have lots of reindeers« – the Ethnohistory and Cultural Ecology of Reindeer Herding in Northwest Alaska. N. Y.
- Villmo, Loyd, 1979. Hva tåler områdene av beiting? Reindriftnytt 1979 nr. 1: 3–10. Tromsø.

Rendriftsterminologi

Med hensyn til driftsformer er den sydgrønlandske rendrift stærkt påvirket af *norsk* samisk (både nord- og sydsamisk). Men der indgår tilsyneladende ingen samiske eller norske ord i rendriftens *grønlandske* sammenhæng. Der anvendes derimod en del udtryk, der er påvirkede af den sydgrønlandske dialekt – men som bemærkelsesværdigt nok er forskellige fra fåreavlens terminologi. Det er især renavler Ole Kristiansen, der har informeret mig om de følgende udtryk.

Køns- og aldersinddeling:

Norraq = lille kalv

Tuttuaraq = lille kalv

Nukatugaraq = bukkekalv under 3 år gammel

Nukatugaq = bukkekalv på ca. 3 år

Panneq = voksen buk over 3 år gammel

Kulavak = simle (der har fået sin første kalv)

Isuuigat (fl. isuuigat) = kastrat

Materiel kultur- og driftsaktiviteter:

Tuttuuteqarfik = rendriftsområdet

Tuttuutilik = renavler

Ungaleq/ungallit = hegn

Taloq = fangarm/ styrearm

Isertittivik; unguvivik = lomme

Nigarniik = lasso

(Tuttunik) unguvineq = rensdyrsamling

Ungusivoq = drive dyrene sammen



Kraftig vegetation i vinterlandskabet.



En del af det hårde fysiske arbejde med opsætning af hegn m.v. kan gøres lettere med en terrængående motorcykel.